

2. Η στίξη

Η στίξη αποτελεί μία βελτίωση της τεχνικής του γραψίματος που σκοπεύει στην απόδοση των παραγωγικών στοιχείων που διευκολύνουν τον αναγνώστη να παρακολουθήσει το νόημα του κειμένου. Η στίξη δεν υπήρχε στην αρχαία γραφή αλλά επινοήθηκε από τους νεότερους γραμματικούς.

Τα συχνότερα σημεία της στίξης είναι: η τελεία (.), η άνω τελεία (:), το κόμμα (,), το ερωτηματικό (;) και το θαυμαστικό (!). Υπάρχουν επίσης άλλα σημεία, που απαντώνται σε λιγότερο συχνή χρήση: η διπλή τελεία (:), η παρένθεση (()) ή η αγκύλη ([]), τα αποσιωπητικά (...), η παύλα (—) και η διπλή παύλα (—), τα εισαγωγικά («»).

Χρήση των σημείων στίξης¹

Η τελεία (.)

Η τελεία ανταποκρίνεται σε σταμάτημα ή κατέβασμα της φωνής. ♦ Σημειώνεται στο τέλος μιας περιόδου και δείχνει πως ό,τι ειπώθηκε έχει ολοκληρωμένο νόημα. ♦ Χρησιμεύει επίσης για να δηλωθεί μια συντομογραφία: κ. (= κύριος), π.Χ. (προ Χριστού). ♦ Χρησιμεύει ακόμη ως δείκτης θέσεων σε μεγάλους αριθμούς: 13.831.10 (εξαίρεση αποτελούν οι χρονολογίες). ♦ Η τελεία του τέλους της φράσης παραλείπεται σε τίτλους βιβλίων, επιγραφές και επικεφαλίδες.

Η άνω τελεία (ˆ)

Η άνω τελεία χρησιμεύει για να σημειώνουμε μικρότερη διακοπή παρά με την τελεία και μεγαλύτερη παρά με το κόμμα. ♦ Ειδικότερα, μέσα στην περίοδο χωρίζει ομάδες από προτάσεις, δηλαδή ημπεριόδους. ♦ Επίσης αντιδιαστέλλει δύο μέρη της φρά-

σης που σχετίζονται μεταξύ τους αλλά έχουν και διαφορές, ιδίως όταν το δεύτερο επεξηγεί το πρώτο ή έρχεται σε αντίθεση μαζί του: *Αυτός δεν ήταν άνθρωπος· ήταν θηρίο, δράκος, στοιχείο του βουνού.*

Το κόμμα (,)

Το κόμμα χρησιμεύει συνήθως για να σημειώσουμε λογικό χωρισμό προτάσεων και μικρό σταμάτημα στο εσωτερικό της περιόδου, ή σε μεγάλες φράσεις για να δώσουμε ευκαιρία για αναπνοή, είτε για να βοηθήσουμε το σωστό διάβασμα ή και για να προκαλέσουμε προσδοκία.

♦ Μέσα σε μια πρόταση το κόμμα διακρίνει όμοιους μεταξύ τους όρους, όταν παρατίθενται ασύνδετοι: *Ο ήλιος, η θάλασσα, η αμμουδιά είναι τα υλικά του καλοκαιριού.* ♦ Τη μετοχική πρόταση τη χωρίζουμε με κόμματα μόνον όταν χρησιμοποιείται σαν επεξήγηση ή όταν περιλαμβάνει πάρα πολλούς όρους: *Δεν είναι δυνατό να συνεχίσει έτσι, τρεπελιάζοντας ολημερίς.* ♦ Το κόμμα διακρίνει επίσης φράσεις που λειτουργούν ως παράθεση ή επεξήγηση καθώς και την κλητική προσφώνηση. Απομονώνει τέλος ένα μόριο ή ένα βεβαιωτικό (ή αρνητικό) επίρρημα στην αρχή της περιόδου, που χρησιμεύει για να τη συνδέσει με τα προηγούμενα: *Ναι, θα φύγω.*

♦ Μέσα στην περίοδο το κόμμα διακρίνει τις κύριες από τις δευτερεύουσες προτάσεις — τις αιτιολογικές, τελικές (εκτός εάν εισάγονται με το *να*), αποτελεσματικές, υποθετικές, εναντιωματικές, χρονικές ή που εισάγονται με το *χωρίς να*. Διακρίνει επίσης τις αναφορικές προτάσεις όταν είναι *προσθετικές* (ή *παραθετικές*): *Από τη μέρα που ήρθαμε δεν έπαψε να βρέχει. Προσπαθούμε διαρκώς να βρούμε στέγη, όπου κι αν πηγαίνουμε.* ♦ Όταν η σύνδεση είναι συμπλεκτική ή διαχωριστική δε χρειάζεται συνήθως κόμμα. Όταν είναι αντιθετική μπορεί αυτό να μπαίνει, για να τονιστεί η αντίθεση.

Το ερωτηματικό (;)

Το ερωτηματικό σημειώνεται στο τέλος μιας ερωτηματικής φράσης. Δε σημειώνεται στο τέλος της πλάγιας ερώτησης: *Δεν έμαθα πού πήγε.* ♦ Σε μία σειρά ερωτήσεων που επιδέχονται την ίδια απάντηση, το ερωτηματικό σημειώνεται μόνο στην τελευταία. ♦ Το ερωτηματικό σε παρένθεση δείχνει ειρωνεία, την αμφιβολία μας για την αξιοπιστία μιας πληροφορίας ή γενικά για την αξιοπιστία της κρίσης που διατυπώνουμε: *Καμάρωνε πως ήταν ο καλύτερος (;) ποδοσφαιριστής.*

Το θαυμαστικό (!)

Το θαυμαστικό σημειώνεται ύστερα από τα επιφωνήματα και από κάθε επιφωνηματική φράση που εκφράζει κάποιο συναίσθημα ή προσταγή. ♦ Το θαυμαστικό σημειώνεται ακόμη για να υπογραμμιστεί η εντύπωση από κάτι απίστευτο ή ανόητο που ακούσαμε: *Τι αλλόκοτος άνθρωπος!* ♦ Πρέπει να σημειώνε-

¹ Τα στοιχεία που δίνονται στη συνέχεια αντλούνται κατά κύριο λόγο από τη *Νεοελληνική Γραμματική* του Μ. Τριανταφυλλίδη (έκδοση Ινστιτούτου Νεοελλ. Σπουδών, 1991).

ται θαυμαστικό και σε προτάσεις ερωτηματικού τύπου, που στην πραγματικότητα όμως είναι επιφωνηματικές: *Πού καταντήσαμε!* ♦ Κάποτε σημειώνεται θαυμαστικό μέσα σε παρένθεση για να δείξει απορία ή έκπληξη: *Λέει πως ανέβηκε με το ποδήλατο στην Πάρνηθα σε μια ώρα (!)*. ♦ Το ερωτηματικό και το θαυμαστικό σημειώνονται μέσα στα εισαγωγικά όταν ανήκουν στη φράση που αυτά περικλείουν και έξω από τα εισαγωγικά όταν ανήκουν στην φράση που περιλαμβάνει τα ξένα λόγια: *Ποιος δε θυμάται του Λεωνίδα το «μολών λαβέ»!*

Η διπλή τελεία (⋮)

Η διπλή τελεία εισάγεται για να δείξει τη στενή σχέση των μερών του λόγου που διακρίνει. ♦ Ειδικότερα χρησιμοποιείται όταν πρόκειται να εισαχθούν λόγια κάποιου άλλου που παρατίθενται εντός εισαγωγικών: *Και τότε τους είπε: «Να αγαπάτε τους εχθρούς σας».* ♦ Επίσης η διπλή τελεία εισάγεται μπροστά από μια απαρίθμηση, μια ερμηνεία ή ένα επακόλουθο: *Τα μεγαλύτερα ελληνικά νησιά είναι: η Κύπρος, η Κρήτη και η Εύβοια. Και το αποτέλεσμα: έχασε όλα του τα λεπτά.* ♦ Όταν πρόκειται να εισαχθεί μια φράση στερεότυπη (γνωμική ή παροιμία): *Η παροιμία λέει: άκουε πολλά και λέγε λίγα.* ♦ Η διπλή τελεία μπορεί να ορίζει ημιπερίοδο ή περίοδο, ανάλογα με τη νοηματική διαφοροποίηση, επομένως η ακόλουθη φράση ξεκινά με μικρό ή και κεφαλαίο.

Η παρένθεση (())

Η παρένθεση χρησιμεύει για να περικλείσει και να απομονώσει λέξη ή φράση ολόκληρη που επεξηγεί ή συμπληρώνει τα λεγόμενα αλλά η οποία θα μπορούσε να παραλειφθεί, χωρίς να αλλοιωθεί το νόημα: *Η μαθήτρια (ακόμα τρέμω που το θυμούμαι) έπεσε τότε κάτω ξερή.* ♦ Μέσα σε παρένθεση αναγράφονται συμπληρωματικά στοιχεία, όπως οι παραπομπές: *Το γράμμα αποκτείνει, το δε πνεύμα ζωοποιεί, είπε ο Παύλος (Προς Κορινθίους Β' 3.6).* ♦ Η φράση μέσα στην παρένθεση μπορεί να αποτελεί μια αυτοτελή περίοδο με τη δική της στίξη. Διαφορετικά η παρένθεση ακολουθεί τη στίξη που έχει η περίοδος στην οποία εντάσσεται: *Του επέστρεψε το βιβλίο (το ίδιο που είχαν αγοράσει μαζί), μαζί με τις σημειώσεις του. Ψάχνω να βρω το κλειδί μου (Μα πού το έβαλα;) και το άγχος με κυριεύει.* ♦ Το αποτέλεσμα της παρένθεσης μπορεί να επιτευχθεί και με τα κόμματα, γι' αυτό η παρένθεση θα πρέπει να χρησιμοποιείται μόνον όταν τα παρένθετα λόγια απομονώνονται καθαρά στο νόημα και στη διατύπωση από το υπόλοιπο κείμενο, παράγοντας έτσι μια συντακτική δυσαρμονία. ♦ Κάποτε χρησιμοποιείται και η ορθογώνια παρένθεση ή αλλιώς **αγκύλη** ([ ]), ιδίως σε επιστημονικές μελέτες ή όταν πρέπει να εισαχθεί μια νέα παρένθεση μέσα σε μια ήδη παρένθετη φράση: *Στις περιπτώσεις αυτές χορηγούμε ενδοφλέβια αντιβίωση (η δοσολογία είναι συνάρτηση της ηλικίας*

και του βάρους [δες σχετικές οδηγίες στο φάρμακο του ασθενούς] και ελέγχουμε τη διακύμανση της θερμοκρασίας του παιδιού.

Τα αποσιωπητικά (...)

Με τα αποσιωπητικά δείχνουμε πως αποσιωπούμε κάτι, δηλαδή ότι η φράση μένει ανολοκλήρωτη για κάποιο λόγο, ο οποίος έτσι δηλώνεται υπαινικτικά. Αποσιωπούμε λόγια εξαιτίας κάποιας συγκίνησης ή ντροπής, κάποτε επειδή κρίνουμε περιττό να ολοκληρώσουμε τη φράση μας, από περιφρόνηση ή απειλή, ή ακόμη όταν η φράση διακόπτεται από άλλον συνομιλητή: *— Θα ήθελα να προσθέσω ότι... — Αρκετά! Τέλος χρόνου!* ♦ Κάποτε χρησιμοποιούμε τα αποσιωπητικά σε δισταχτική ή στοχαστική ομιλία, χωρίς να αποσιωπούμε κάτι συγκεκριμένο, αλλά για να δηλώσουμε τη σιωπηλή ενέργεια του στοχασμού και να τονιστεί έτσι εκείνο που θα ακολουθήσει (πχ. κάτι απροσδόκητο) ώστε να το προσέξει ο αναγνώστης καλύτερα: *Τόσες θυσίες, όνειρα... Γίναν όλα στάχτη απ' τη φωτιά!* ♦ Τέλος, μετά από θαυμαστικό ή ερωτηματικό τα αποσιωπητικά δείχνουν κάποτε ένα σταμάτημα στην ομιλία: *Πώς μας θωρείς ακίνητος;... Πού τρέχει ο λογισμός σου, τα φτερωτά σου όνειρα;... Γιατί στο μέτωπό σου να μη φυτρώνουν, γέροντα, τόσες χρυσές αχτίδες;*

Η παύλα (—)

Η παύλα είναι διαφορετική και μεγαλύτερη από το ενωτικό (-). ♦ Σημειώνεται στον διάλογο για να δείξει την αλλαγή του προσώπου που ομιλεί. ♦ Όταν θέλουμε να φανεί μεγαλύτερη η αντίθεση των προηγούμενων με τα επακόλουθα: *Θέλουν — μα δε βολεί να λησμονήσουν.* ♦ Για να δείχτεί απότομη αλλαγή ή ανακολουθία στη φράση: *Οι μετεωρολογικές προβλέψεις για καλοκαιρία αυτό το σαββατοκύριακο έπεσαν εντελώς έξω — πληρώσαμε και το ξενοδοχείο.* ♦ Μερικές φορές η παύλα σημειώνεται στο τέλος του κειμένου και μετά την τελεία, για να δηλώσει εντονότερα την ολοκλήρωσή του — από εδώ και η έκφραση «τελεία και παύλα». ♦ Ενίοτε εισάγεται στο τέλος της φράσης για να δηλώσει ότι αυτή έμεινε ανολοκλήρωτη, όπως γίνεται και με τα αποσιωπητικά.

Η διπλή παύλα (— —)

Μερικοί συγγραφείς χρησιμοποιούν κάποτε δύο παύλες για ν' απομονώσουν μέρος της φράσης, όπως γίνεται και με την παρένθεση. Αυτό γίνεται ιδίως όταν δε θεωρούν το μέρος αυτό μια πληροφορία τόσο περιττή, ώστε να κλειστεί σε παρένθεση, άρα την προσθέτουν ως συμπλήρωμα της κύριας σκέψης, χωρίς να προβούν σε άλλη προσαρμογή της σύνταξης εξαιτίας αυτού. Η χρήση πάλι των κομμάτων θα μπορούσε να προκαλέσει ασάφεια και σύγχυση στην κατανόηση της φράσης: *Ο πατέρας μου — μύρο το κύμα που τον ετύλιξε — δεν είχε σκοπό να με*

κάμει ναυτικό. Τα βιβλία μου — επήγαινα στο σχολαρχείο, θυμούμαι — τα έκλεισα για πάντα.

Τα εισαγωγικά (« »)

Τα εισαγωγικά χρησιμοποιούνται στην αρχή και στο τέλος των λόγων ενός άλλου προσώπου, όταν αυτοί παρατίθενται κατά λέξη. Τα ξένα λόγια σε εισαγωγικά πρέπει να αναφέρονται ακριβώς όπως ειπώθηκαν: *Τα εγγόνια έλεγαν στον παππού: «Πες μας, παππού, πάλι το παραμύθι της Γοργόνας».* ♦ Συχνά όταν μεταφέρεται ένας διάλογος τα εισαγωγικά δηλώνουν τα λόγια των προσώπων που μιλούν, ιδίως όταν δε χρησιμοποιείται η παύλα, για να παρασταθεί ο διάλογος με πληρότητα. ♦ Ενίοτε τα εισαγωγικά χρησιμοποιούνται για να επισημάνουν λέξεις ή φράσεις που χρησιμοποιούνται με κάποιο συγκεκριμένο νόημα, ως ειδική ορολογία ή και μεταφορικά: *Ο Έλληνας είναι «αγράμματος», με την έννοια ότι δεν έχει ιδιαίτερη σχέση με το βιβλίο. Το «ανοιχτό» και το «κλειστό» είναι δύο έννοιες που απασχολούν έντονα τη σύγχρονη φιλοσοφία.* ♦ Τα εισαγωγικά χρησιμοποιούνται επίσης για να επισημάνουν τίτλους βιβλίων, θεατρικών έργων, εφημερίδων, σε ονόματα πλοίων, επιγραφές κλπ. ♦ Όταν χρειάζεται μέσα σε ένα κείμενο που περικλείεται από εισαγωγικά να εισαχθεί φράση με εισαγωγικά, τότε χρησιμοποιούνται τα **διπλά κόμματα** ή **εισαγωγικά τυπογραφίας** (“ ”). ♦ Το ερωτηματικό και το θαυμαστικό σημειώνονται μέσα στα εισαγωγικά, εκτός αν δεν ανήκουν στο κείμενο που περικλείεται από αυτά. Ύστερα από τα εισαγωγικά σημειώνεται, αν χρειάζεται, η τελεία, η άνω τελεία και το κόμμα. Το κόμμα δε σημειώνεται, εκτός αν με το κλείσιμο των εισαγωγικών τελειώνει φράση που απαιτεί κόμμα: *«Και τότε» πρόσθεσε ο πατέρας μου «θα μπορέσεις να καταφέρεις αυτό που δεν κατάφερα εγώ» και με κράτησε από τον ώμο.* ♦ Όταν το κείμενο των εισαγωγικών συνεχίζεται και σε καινούργια παράγραφο, ξανασημειώνουμε στην αρχή της παραγράφου τα εισαγωγικά του τέλους (»), ενώ η προηγούμενη παράγραφος κλείνει χωρίς εισαγωγικά.